

בלילה וקשיא למתניתין?

גמרא:

אמר רב הונא: דרש חייא בר רב משמיה דרב: בהמה זו שנשחטה בשבת דקתני במתניתין ששחיטתה כשרה, מכל מקום אסורה היא באכילה ליומא ביום השבת. [מבואר לקמן בגמ' שרב הוכיח כן מזה שנקטה המשנה גם יום הכפורים, לומר: כשם שביום הכפורים אסורה הבהמה באכילה הוא הדין בשבת].

ונסבין חבריא למימר, בני הישיבה עלה על דעתם לומר, שרב סובר שתנא דמתניתין האוסר לאכול בו ביום — רבי יהודה היא. שמצינו שרבי יהודה אומר כן.

ודנה הגמרא: הי רבי יהודה? מאיזו דין שאמר רבי יהודה הוכיח רב שהוא אוסר באכילה באותו יום?

ומבארין: אמר רבי אבא: רבי יהודה ד"הכנה" היא, שאוסר לטלטל בשבת דבר שלא היה מוכן מאתמול בערב שבת לאותה מטרה שהוא משמש היום בשבת, שבגדר "מוקצה" הוא.

דהנן: מחתכין את הדילועין שנתלשו מערב שבת, חותכין אותם בשבת לחתיכות קטנות לפני הבהמה כדי שתאכל מהם, (113) ואת הנבלה מחתכין לפני הכלבים, ואפילו אם

ומתריצין: אמר רב פפא: ברייתא דקתני שמותר אפילו לכתחילה מיירי בשאבוקה מאירה כנגדו בשעת שחיטה ומתניתין מיירי ששוחט באפילה ולכן אסור לכתחילה.

אמר רב אשי: דיקא נמי מתוך המשנה והברייתא שבכל אחד מדובר באופן אחר דקתני התם בברייתא "בין ביום בין בלילה" משמע לילה דומיא דיום דהיינו שהלילה הוא בדומה ליום שגם בו היה אור על ידי הנר שמאיר לפניו, והכא במתניתין קתני "וכן הסומא" משמע לילה דומיא דסומא, כשם שהסומא אינו רואה כלל, כך ה"לילה" מדובר באופן שאינו רואה דהיינו שהיה באפילה.

שמע מינה שכן הוא, כדברי רב פפא.

א-ת

מתניתין:

השוחט בשבת וביום הכפורים, אף על פי שהוא מתחייב בנפשו על ידי השחיטה, שהרי השוחט בשבת חייב סקילה וביום הכפורים חייב כרת, מכל מקום שחיטתו כשרה.

שמותר לחתכן, לפי רש"י, יש בכך חידוש שלא חוששין לטרחא שלא לצורך, ולפי תוס', החידוש הוא שלא אומרים כי בחיתוך מרכז אותם ועושה אותם לאוכל הראוי לבהמה. ולדבריהם לכאורה אין הגמרא מביאה ראיה מדין זה, שאינו עוסק בדיני מוקצה [ונשנה ביחד רק מפני החיתוך שנעשה בשתי ההלכות]. ועיין

ומה שכתוב בהמשך "ומטמאה במשא" מיירי בשחיטה שהיא תקרובת עבודת כוכבים. ובאה המשנה להשמיענו שאף היא אינה מטמאה אלא במשא ולא באהל.

113. רש"י ותוס' בתחילת מסכת ביצה ביארו שמדובר בתלושין, ומה שהוצרכה המשנה לומר

מתה הבהמה ונעשתה נבלה היום בשבת.

**רבי יהודה אומר: אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה היא בטלטול, לפי שאינה מן המוכן.** שבערב שבת לא היתה הבהמה מוכנה ועומדת למאכל כלבים, שהרי עדיין היתה חיה, לפיכך נבלה זו היא מוקצה היום.

**אלמא, סבר רבי יהודה, כיון דלא איתכן מאתמול בהמה זו לאותה מטרה שהיא משמשת היום, לפיכך היא אסורה.** הכא נמי במשנתנו, שנשחטה הבהמה בשבת, כיון דלא איתכן בהמה זו, שלא הוכנה מאתמול

לאכילה, שהרי עדיין לא היתה שחוטה אתמול, אסורה היא היום בטלטול משום מוקצה, לדעת רבי יהודה. (114)

ומקשינן: **אמר ליה אביי לרבי אבא: מי דמי האופן דמשנתנו לדינא דרבי יהודה? והרי התם, בבהמה שנעשתה נבלה בשבת, מעיקרא, קודם שנתנבלה, היא היתה בגדר "מוכן" לאכילת אדם, והשתא היא "מוכן" לכלבים.** ולכן אמר רבי יהודה שתורת מוקצה עליה. אבל הכא, בבהמה שנשחטה בשבת, הרי מעיקרא, קודם שנשחטה, גם כן היא היתה "מוכן" לאדם, שהיתה מיועדת

בהערות בחברותא על התוס' במסכת ביצה. והריטב"א במסכת ביצה ביאר שהיו הדלועין רכים בבין השמעות וראוין למאכל אדם, והתקשו בשבת, ודומין לנבילה שהתנבלה בשבת, ותלוי במחלוקת דמוקצה.

והרשב"א שם הביא, רש"י בחולין [יד א] פירש שנתלשו בשבת, ולכן הם מוקצין כנבילה. ותמה עליו, שהרי רבי שמעון מודה במחובר שהוא מוקצה כגורגורות וצימוקין. ועיין תוס' כאן ובמסכת שבת [קכב א] שמודה רבי שמעון רק באופן שאין הבהמה יכולה לאכול מן המחובר. ועל מה שהקשו תוס' על רש"י שאף לרבי שמעון אסור משום גזירה שמא יעלה ויתלוש. כתבו לתרץ שהגזירה רק בפירות האילן שקלים להשיר, ואדם מתאוה להן ושוכח, ולא בדלועין שצריך כלי לעקרן.

ורש"י בשבת [קנה ב, קנו ב] פירש שדלועין תלושין הן, וסתמו למאכל אדם. ותמה הריטב"א, אם כן לא יתכן שנחלקו בדין זה רבי יהודה ורבי שמעון.

כשנתנבלה הבהמה ומעתה היא עומדת לכלבים, היא אסורה משום מוקצה. והיינו, אף שמותרת הבהמה בתחילת היום לשחטה לאדם חולה, ואינה מוקצה, חסר בה הכנה לכלבים, ולכן גם בעת שפוקעת ממנה ההכנה לאדם, ועומדת לכלבים, אסור לתת להם כי לא הוכנה מבעוד יום.

ועיין ברמב"ן במלחמות [ביצה כא ב] ובתוס' רא"ש [שבת קנו ב] שכל האיסור חל רק כשפקעה ההכנה לאדם, אבל כל זמן שהיא ראויה לאדם, יכול לתת לכלבים. כי אוכלי אדם מאכילין אותם לבהמה, ורק אינם מוכנים במיוחד לבהמה, ולכן כשאינם ראויים לאדם, אסורים גם לבהמה.

ולפי זה, ראית הגמרא מדברי רבי יהודה, שמוכן לאדם אינו מוכן לכלבים, ביאורה, שאילו היה מוכן לכלבים, היה נחשב שמוכן להם מבעוד יום, והיינו או כפירוש הר"י מקורביל [ביצה, תוד"ה מוכן] שבכלל הכנה לאדם יש גם הכנה לכלבים. או שאין צורך בהכנה לכלבים, כי כיון שהבהמה מוכנת מבעוד יום, מועילה הכנה זו להתירה גם כשנועד לכלבים.

ולפי רבי שמעון דלית ליה מוקצה, אין צריך

114. ביאור דעת רבי יהודה בפשטות, הוא, שדבר העומד לאדם, מוקצה מכלבים, ולכן

להישחט ולהאכל לאדם, והשתא נמי שנשחטה, הרי היא "מוכּן" לאדם, ואם כן, למה תהא בהמה זו מוקצה? והרי מערב שבת כבר היתה מוכנה למה שהיא משמשת עתה. ומתוך רבי אבא: מי סברת בהמה בחייה

לאכילה עומדת? עד שאתה אומר שבהמה זו שנשחטה בשבת היתה מוכנה מערב שבת לאכילת אדם. אין הדבר כן. אלא, בהמה בחייה לגדל וולדות עומדת ולא היתה מוכנה מאתמול לאכילת אדם. ורק עתה שנשחטה נעשתה מוכן לאדם, ולפיכך יש עליה תורת

הכנה לכלבים מבעוד יום. וכן כתב הרמב"ן [בשבת קנו ב] שלדעת רבי שמעון אין צריך לומר שמוכּן לאדם נעשה מוכּן לכלבים, אלא לדעתו אין צריך הכנה כלל.

ובשבת [מ"ה ב] נחלקו אמוראים אם רבי שמעון התיר נבילה לכלבים רק כשהבהמה היתה חולה מסוכנת כבר מבעוד יום, אך בהמה בריאה שמתה, אף לרבי שמעון אסורה משום מוקצה, או שנחלק גם בכריאה.

וביאר הרמב"ן [שבת קנ"ו ב] שנחלקו אם אדם יושב ומצפה למיתת בהמתו אף כשהיא בריאה, שהרי סופה למות, ולכן גם בכריאה נחלק רבי שמעון והתיר, או שבכריאה אינו מצפה שתמות, ומקצה מדעתו, ואמרינן מיגו דאיתקצאי לאוסרה.

והרשב"א בחולין [טו א] כתב שלכולי עלמא אינו יושב ומצפה, ונחלקו אם די בכך כדי להקצותה, או שצריך שגם ידחנה בידים וכיון שלא דחאה, אינה מוקצה, כמו שהותר לבריא לאכול מבהמה ששחטה לחולה, כיון שלא דחיה בידים, אף שלא ציפה שישחטה. וכבר הבאנו בהקדמה מחלוקת הראשונים בזה. [ועייין בסימן ש"ח ב' במגן אברהם ומשנה ברורה דנקטינן להלכה כרשב"א].

אולם הרשב"א כאן, תב אופן אחר בביאור המחלוקת, והוא, שהסוברים שרבי שמעון מודה לאסור בעלי חיים בריאים שמתו, סברו שגם לדעתו מוכּן לאדם אינו מוכּן לכלבים, ואילו החולקים וסוברים שנחלק והתיר גם בעלי חיים בריאים שמתו, סברתו שדעתו, שמוכּן לאדם הוי

מוכּן לכלבים. [כך ביאר רעק"א שם שיטתו]. ומשמע מדבריו, דאף שיושב ומצפה, וגם לא דחיה בידים, ובודאי אין זו נחשבת הקצאה לפי רבי שמעון, בכל זאת, כיון שמוכּן לאדם אינו מוכּן לכלבים, הנבלה אסורה, כי צריך הכנה לכלבים.

ואמנם צריך להבין מה צורך יש בהכנה זו, אם לית ליה מוקצה כלל. ועוד, אם כן, איך התיר רבי שמעון בהמה מסוכנת, והרי אינה מוכנת לכלבים?

ובאפיקי ים [ח"ב י"ט] תמה, שהרי לביאור הרשב"א למאן דאמר שרבי שמעון מתיר גם בהמה בריאה שמתה, נמצא שנחלק עם רבי יהודה אם מוכּן לאדם הוי מוכּן לכלבים או לא, ואילו במסכת ביצה [ב ב] משמע שמחלוקתן בנבילה לכלבים היא בדין מוקצה, והיינו שרבי שמעון מתיר אף אם אינה מוכנת לכלבים.

ומבואר, שנחלקו הרמב"ן והרשב"א בביאור דעת רבי שמעון בדין מוקצה. הרמב"ן למד כרש"י [בביצה ב ב, כו ב], שרבי שמעון אינו מצריך הכנה מבעוד יום, ונחלק עם רבי יהודה בכל דבר שאינו מוכּן מצד אחד, ומאידך אינו מוקצה שדחאו בידים, שרבי שמעון מתיר ורבי יהודה אסר. ואילו לדעת הרשב"א, גם לרבי שמעון צריך הכנה מבעוד יום, אלא שסובר שכל מידי דחוי ליה, נחשב מוכּן לזמן שתחבטל הקצאתו. ולפיכך אם מוכּן לאדם אינו מוכּן לכלבים, גם רבי שמעון יאסור אף שהוא יושב ומצפה ולא דחיה בידים, כי על אף שאינו בגדרי מוקצה, איסורו מפני חסרון הכנה.

מוקצה לדעת רבי יהודה, ואסורה היא באכילה ביום השבת.

ומקשה אביי: **אי הכי**, שבהמה בחייה עומדת לגדל וולדות, אם כן תיקשי: כל **בהמה לרבי יהודה ביום טוב, היכי שחטינן** לה? שהרי כשתישחט תהיה מוקצה כיון שרק עתה נעשתה מוכן לאדם, שהרי אתמול היתה עומדת לגדל ולדות ולא לאכילת אדם!?

ומתצינן: **אמר לו רבי אבא לאביי**: בהמה בחייה **עומדת לאכילה ועומדת לגדל** וולדות. כלומר שכל בהמה כל זמן שהיא חיה לא הוכרע עדיין למה היא עומדת אלא הדבר תלוי ועומד עד שתישחט. **נשחטה** הרי שלאחר השחיטה **הובררה דלאכילה** היתה **עומדת** מלכתחילה, ולכן מותר לשוחטה ביום טוב כיון שלאחר שתשחט יתברר למפרע שבהמה זו היתה עומדת לאכילה והיתה מוכנה לאדם מאתמול. **לא נשחטה**, דהיינו, בהמה זו שנשחטה בשבת ולא היתה שחוטת בערב שבת הרי בכניסת השבת

**הובררה דלגדל** וולדות **עומדת**, שהרי אדם זה לא היה בדעתו לשוחטה בשבת, הלכך אין לומר ששחיטה זו של שבת מבררת למפרע שהיתה עומדת מלכתחילה לאכילה אלא אדרבה אמרינן שאי שחיטתה בערב שבת מבררת שהיתה עומדת אז לגדל וולדות ולכן אחר שנשחטה בשבת היא מוקצה לפי שלא היתה מוכנה לאדם מערב שבת.

ומקשינן: **והא לית ליה לרבי יהודה "ברירה"** בכל דבר שאינו ברור בהוה, ועתידי להתברר בעתיד, סובר רבי יהודה שלא אומרים שלאחר שיתברר הדבר הרי כאילו למפרע היה מעותד להיות כן, אלא שכל עוד שלא הוברר, הרי הדבר בגדר ספק.

וכיון ש"אין ברירה" הרי אם תאמר שרבי יהודה סובר שבהמה בחייה לא הוברר עדיין למה היא עומדת אם לאכילה אם לגדל וולדות, אי אתה יכול לומר שלאחר שחיטה התברר למפרע שהיא עומדת לאכילה, אלא אנו אומרים שבהמה זו עד שחיטתה הרי

ונמצא, שיש חילוק בין בהמה בריאה למסוכנת, כי בריאה אינה עומדת לבהמה, ואסורה אף לרבי שמעון מפני חוסר הכנה, אך מסוכנת מצד עצמה עומדת גם לבהמה, אלא שדעת האדם מקצה אותה, כי סובר שישחטנה לצרכו, ובהקצאת דעת האדם נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון. וכל ביאור זה עולה מדברי החזו"א [מ"א סק"ד], ועיין **בביאור הגר"א** [שכ"ד ס"ז] שתלוי בביאור מחלוקת זו. [ועיין **בחתם סופר** [או"ח פ"ו] ו**אפיקי ים** [י"ט] שביארו שנחלקו אם רבי שמעון חולק גם כשאין יושב ומצה].

ב. **במשנה ברורה** [תצ"ז סקנ"א ובביאור

הלכה תקי"ח ס"ו] הביא ביאור שו"ע הרב, שאיסור בהמה שנתנבלה הוא משום נולד, דמעיקרא חזיא לאדם, והשתא גם לכלבים, ולכן אסורה אף למאן דמתיר מוקצה ביו"ט, שהרי מדוה בנולד שאסור, אך **במגן אברהם** [בשני המקומות] כתב דאינה נחשבת נולד, וכן הוכיח בשער הציון מדברי הטור ועיין גם בסימן תצ"ט [במשנה ברורה ס"ק ט"ו]. ודעת החזו"א [מ"ד סק"י] ששינוי המיתה אינו חשוב כנולד, אלא מוקצה, שהרי אינו פנים חדשות, ולפיכך למאן דמתיר מוקצה ביו"ט אין בהמה שנתנבלה נאסרת משום נולד.

היא בספק למה היא עומדת, ואם כן עדיין יקשה איך אפשר לשחוט בהמה ביום טוב כיון שמערב יום טוב לא היתה מוכנה בודאות לאדם אלא היה ספק שמא לגדל וולדות עומדת?

אלא ודאי מוכרחים לומר שרבי יהודה סובר שבהמה בחייה עומדת בודאות לאכילת אדם ולכן מותר לשחטה ביום טוב, ואם כן חזרה הקושיא, למה יאסור רבי יהודה לאכול בהמה שנשחטה בשבת והרי מערב שבת היתה מוכנה לאכילת אדם?

והוינן בה בקושית הגמרא: **מנא** לן דרבי יהודה סובר "אין ברירה"?

**אי נימא** שמכאן אנו יודעים שהוא סובר "אין ברירה", **מדתניא**: הלוקח יין מבין הכותים שאינם מפרישים תרומות ומעשרות, ואין לו עתה כלים להפריש לתוכם את התרומות ומעשרות, והוא רוצה לתקן את היין ולהוציאו מידי טבל כדי שיוכל לשותו עכשיו תוך כדי השארת התרומות ומעשרות בתוך החבית, עד שימצא כלים להפריש לתוכם את המעשרות, או שהדבר היה בערב שבת סמוך לחשיכה ואין בידו פנאי להפריש לתוך הכלים, קודם שתכנס השבת [שהרי בשבת אסור לעשרן ולכן הוא רוצה לתקן את היין ללא הפרשה, הרי זה **אומר**: שני לוגין מתוך המאה לוגין שיש בחבית שאני עתיד להפריש אותם אחר השבת לצורך תרומה הרי הן מעכשיו תרומה בתוך החבית. עשרה לוגין שאני עתיד להפריש, הרי הן מעשר ראשון. תשעה לוגין שהן עשירית מהנותר לאחר הפרשת המעשר ראשון הרי הן מעשר שני. ומיחל, מחלל עתה את המעשר שני הנמצא בחבית, ושותה מיד

מהיין.

ותיקון זה מתאפשר על ידי שאנו אומרים "יש ברירה". כלומר, שלאחר השבת כשיפריש את התרומה והמעשרות לתוך חבית נפרדת יתברר למפרע שאכן אותו היין שהופרש הוא אשר מתחילה נעשה תרומה ומעשרות, וממילא כל היתר הוא מלכתחילה חולין גמורים. ועל ידי כך יכול הוא לשתות מהיין קודם ההפרשה בפועל, מבלי לחשוש שמא הוא שותה תרומה, **דברי רבי מאיר**.

**רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין** לעשות כן. כיון שהם סוברים "אין ברירה". דהיינו, שלא אמרין שהוברר למפרע שהיין שהופרש הוא התרומה אלא שכל עוד לא הופרש מהחבית התרומה והמעשרות הרי כל החבית יש בה תערובת של חולין ותרומה ומעשרות. ולא ברור לנו היכן נמצאת התרומה והמעשרות והיכן נמצא החולין. ולכן השותה מהיין קודם ההפרשה יש לו לחשוש שמא הוא שותה תרומה שאסורה למי שאינו כהן. הרי מבואר להדיא שדעת רבי יהודה ש"אין ברירה".

ודחינן: **התם** אין הטעם של התנאים ד-ב האוסרים לומר "שני לוגין וכו'" משום ד"אין ברירה" אלא אף על פי שהם סוברים "יש ברירה" דעתם לאסור וכדקתני **טעמא** בכרייתא, דתניא: **אמרו** לו התנאים האוסרים **לרבי מאיר**: **אי אתה מודה** שיש לחשוש **שמא יבקע הנוד** שבתוכו היין קודם שיפריש ממנו התרומה ומעשרות ונמצא שהוא שותה טבלים למפרע שהרי הוא אמר שהתרומה והמעשר יחולו על היין שיפריש לאחר מכן וכיון שבסוף לא היתה הפרשה שהרי נבקע הנוד, הרי שאפילו אם תאמר